

نظر اجمالی به . مشکلات تهیه کتابهای فارسی

برای تکمیل مجموعه کتابخانه ها

عباس مافی

در تعریف هایی که برای کتابخانه شده همراه آن را یک واحد پویا و در حال گسترش نام برده اند . در راه تحقق و به ثمر رساندن این تعریف مشکلات و مسایل گوناگونی سد راه است که مشکل تهیه کتابهای فارسی از آن جمله است . بدیهی است هر کتابخانه سعی دارد تا با تکمیل مجموعه کتابهای فارسی به اعتبار و حیثیت فرهنگی خود غنا بخشد ولی تجربه ثابت نموده که گردآوری همه آثار و نوشته ها تاکنون ممکن نگردیده و نیل به چنین مقصودی در کتابخانه های ایران به علل زیر دشوار می نماید .

۱- فقدان فهرست های ماهانه در نگاه نخست جلب نظر می کند . با آن که در جامعه های پیشرفته اهمیت انتشار این فهرست برای گزینش کتاب به ثبوت رسیده است با این حال در کشور ما بدین مهم چندان توجه نشده و اگر هم گاهی نیم نگاهی به آن شده باشد دیرتر از موقع بدست خواهان رسیده و حکم تقویم پاریسه را داشته است و چه بسا آثار مضبوط در آنها که نسخه های آن در بازار تمام و از دور خارج شده است . هر چند که در گذشته ای نزدیک فهرست های مختلف فصلی ، سالانه و مخصوص ناشران دولتی و غیردولتی و همینطور نشریات انتقاد کتاب چاپ و منتشر می شد ، ولی اغلب آنها موسمی بوده و قبل از آن که جایی برای خود در دنیای مطبوعات باز کند به کار خود خاتمه داده و نتوانسته اند آن چنان که باید سودمند باشد .

لازم به یادآوری است که چندی قبل روزنامه ها صفحه های مخصوصی را به درج آگهی انتشار کتاب و گاهی نقد آن اختصاص داده اند . هر چند این قبیل آگهی ها بیشتر شامل کتابهایی است که شاخه شده و یا چند صباحی از عمر انتشار آنها گذشته است اما می تواند راهنمایی در انتخاب کتاب باشد .

۲- کتابهایی که در ایران منتشر می شود ناشر آنها با سازمانهای دولتی است و یا مؤسسات خصوصی و افراد . دستیابی به کتابهایی که دستگاههای دولتی منتشر نموده اند مشکل نموده ای در راه تهیه مواد کتابخانه ای بشمار می آید . در حالی که اکثر این آثار

حاوی آمار ها و طرحهایی است که پایه و مایه پژوهشهای اجتماعی ، اقتصادی و فرهنگی را تشکیل می دهد . ولی نسخه های آنها محدود و معدود منتشر می شود و چه بسیار کتابخانه ها که از نشر آنها بی اطلاع می مانند ، این نقیصه در کتابخانه های سازمانهای تحقیقی و پژوهشی که با مراجعان پژوهشگر و محقق سروکار دارند بخوبی چشمگیر است . اگر چه گاهی بسیاری از این آثار به مؤسسات و کسانی عرضه می شود که حتی یکبار هم مورد استفاده فرار نمی گیرد و فقط به لحاظ تشریفات و تعارف و خود نمایی بدانها اهداء می گردد .

تهیه و گرد آوری انتشارات دانشگاهها نیز خالی از اشکال نیست . برای دریافت این قبیل آثار بایستی به تشریفات اداری و نامه پراکنی متوسل شد و اغلب این نامه ها زمانی به نتیجه می رسد که نسخه های بسیاری از کتابها تمام شده است . در حالی که با در نظر گرفتن امر مبادله در کتابخانه ها ، نه تنها این مسأله قابل حل می باشد بلکه بسیاری از مشکلات عمده ای که در تکمیل مجموعه های کتاب مشاهده می شود خود بخود برطرف خواهد شد .

۳- گاهی کتابخانه ها برای تاءمین نیاز های خود با کتابفروش یا ناشر خاصی وارد معامله می شوند که البته خالی از دشواری نیست و همیشه یکی از طرفین یا هر دو از این معامله اظهار نارضایتی می کنند . دلایلی که کتابخانه ها در باره نارضایتی خود ارائه می کنند بدین شرح است .

الف . کتابفروش یا ناشر قادر نیست همه کتابهای درخواستی و مناسب با خط مشی کتابخانه را تهیه نماید .

ب . کتابی را که می توان با تخفیف قابل توجهی از ناشر اصلی خریداری کرد با قیمت بیشتر به کتابخانه تحویل می شود .

ج . صداقت و انضباط فروشنده نیز مورد نظر است . گاهی کتابفروشها نرحیح می دهند بجای فروش به کتابخانه ها ، کتابهایی را که بازار خوبی دارند و مشتریان زیادی را جلب می کنند در بازار بفروش برسانند . چه از این راه علاوه بر آن که مسأله تحفیف مطرح نیست راحت و سریع به پول خود رسیده اند .

فروشنندگان هم از معامله با کتابخانه ها چندان راضی نیستند ، آنان برای دریافت بها کتابهای خود هفته ها در محاصره کاغذ بازی ها و تنگناهای اداری قرار می گیرند و بایستی برای مبلغ ناچیزی چندین بار به کتابخانه مراجعه کنند تا اگر بخت یار شده پول

خود برسند. درحالی که در مغازه اش با نوشتن یک فاکتور، از خریداران عادی پول کتاب را دریافت می نماید.

۴- کتابخانه ها در اصل گزینش کتاب باید نیاز مراجعان را به طور جدی در نظر گیرند. در کتابخانه های اختصاصی، گاهی بدون در نظر گرفتن خواست مراجعان اقدام به خرید تمام آثار موجود یک کتابفروشی می کنند. هر چند ممکن است از این راه قفسه های کتابخانه را نباشد. ولی این کتابها در آن جامعه خاص مراجعه کننده ای نخواهد داشت. اصولاً "تکمیل و توسعه کتابخانه باید بر اساس خرید مفید ترین و جامع ترین کتابها باشد. نه آن که در یک موضوع هر چند کتاب که نشر شده تهیه شود. مگر آن که بودجه کافی جهت خرید همه آنها باشد. برای پی بردن به نیاز های مراجعان کتابخانه و تهیه آمار صحیح از علائق عمده آنان می توان با گماردن یک کتابدار با تجربه و کوشنده مسأله را حل نمود. بدیهی است این کتابدار باید ضمن آگاهی به اهداف کتابخانه بتواند با مراجعان در باره تقاضاهای آنها به گفتگو پرداخته و کتابهای درخواستی آنان را یادداشت نماید.

۵- تهیه و تکمیل مجموعه های خطی، چاپ سنگی و قدیمی کتابخانه یکی دیگر از دشواریها است، بزرگترین مشکل گردآوری این کتابها پراکندگی آنها است. غالب آنها در زیر زمین ها، ته صندوق های قدیمی یا انباری ها، زیر اثاثیه ها و وسایل متفرقه دچار موش ها و آفات دیگر شده و در حال پوسیدن و از بین رفتن می باشند. یا این که در کتابخانه های شخصی بدون استفاده مانده اند. حال آنکه تعدادی از آنها نسخه های کمیاب و معتبر است که معرف ارزشهای علمی و ادبی ما در گذشته های دور می باشد. برای تحصیل آنها چه باید کرد؟

باید در خانه ها را یکی یکی گوئید یا منتظر شد تا آگاهی و معرفت آنان به موجودیت و نقش کتابخانه ها به آن درجه برسد که خود، نه با هدیه کردن بلکه با فروش آنها این گنجینه های عظیم فرهنگی را از رسوبی که در کتابخانه های خصوصی کرده اند نجات بخشند. متأسفانه تعداد بی شماری از این نسخه ها طعمه دلالان سود جو گردیده و راهی دیارهای بیگانه شده است چنان که جای خالی آنها در کتابخانه ها شدیداً احساس می شود.

۶- نارسایی بخش سفارش کتاب نیز می تواند در رشد و توسعه مجموعه های کتابخانه مشکلاتی را مطرح نماید. همان طور که از نام این بخش پیداست اولین تماس و برخورد کتاب

با کتابخانه از این مکان آغاز می شود . عدم اعتنا به این قسمت گزینش کتاب را دچار بلشو می نماید . چنانچه گاهی از یک کتاب نه چندان خواندنی نسخه های متعددی تهیه می گردد . در مقابل از کتابی که مورد نیاز شدید خوانندگان است یک نسخه بیشتر خریداری نمی شود . این یک نسخه دائم در گردش است و بارها برای تجلید مجدد و تعمیر به صحافی می رود و آن نسخه های متعدد سالها در مخازن می ماند بدون آن که کسی سراغ آن را گیرد . فقط جایی را اشغال کرده است .

بخش سفارش کتاب بمنزله قلب کتابخانه ها است . کسانی که در این بخش فعالیت دارند باید افرادی بصیر ، عاشق و باتجربه باشند یعنی سوای دانش کتابداری به مسایل کتابشناسی - به ویژه کتابشناسی بومی - تسلط کافی داشته باشند و از قدرت خاصی در جهت پیشبرد و هماهنگی امور مربوطه برخوردار باشند . نه آن که از بد حادثه یا مسائل خانوادگی و اجتماعی به کتابخانه ها پناهنده شده باشند .

در انتها ، اگر بپذیریم پیشرفت و به کمال رسیدن یک ملت در گرو آموزش و پرورش و در گرو پرورش و ارتقاء فکر است . کتابخانه ها اندازه های گسترده و معتبری در این امر به عهده دارند . کتابخانه ها گنجینه ها و رشته های حیات فرهنگی هر ملت است نباید تنها با ساختن اماکن پر تصنع کارها را خاتمه یافته تلقی کرد یا این که با ساده اندیشی و بوجود آوردن سد ها و موانع یا وضع مقررات خشک و بی روح جماعت کتابخوان را از این حوضه های فرهنگی فراری داد و به دنبال آن شاهد محو تدریجی و احتضار آنها بود . موجودیت و ادامه حیات کتابخانه بستگی به تهیه مواد و اطلاعات دارد . نبایستی از توجه به ماهیت اصلی کتابخانه منحرف شد . بلکه باید به غنا ، کارآیی و جوابگویی آن روی داد . تا بتوان در ارشاد و راهنمایی مراجعان به حد کفایت رسید . اگر به این منظور نائل آئیم می توانیم ادعا کنیم خواستار دگرگونی مثبت در فرهنگ و در نتیجه دیگرشئون زندگی خود می باشیم .